

ESSEE

NOT-SO-WOKE: KUINKA SOSIOLOGISAATIO TÄRVELEE YHTEISKUNNALLISEN KESKUSTELUN

[INGRESSI]

Yhteiskunnallista keskustelua sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta käydään kasvavissa määrin sosiologiasta lainattujen käsitteiden avulla. Sosiologiset käsitteet eivät kuitenkaan yksinään riitä yhteiskunnallisten ilmiöiden hyväksyttävyyden tai tuomittavuuden arviointiin, eikä niiden avulla voida langettaa moraalisia tuomioita.

[\INGRESSI]

Oppikirjamääritelmän mukaan sosiologia on yhteiskuntatiede, jonka tutkimuskohteena on ihmisten keskinäinen vuorovaikutus, sosiaalinen toiminta yhteisöissä ja kokonaisten yhteiskuntien rakenteen ja toiminnan tutkimus. Sosiologinen analyysi keskittyy yhteiskunnallisten ilmiöiden, rakenteiden ja trendien tunnistamiseen ja nimeämiseen, ja niiden esiintymisen ja esiintymismuotojen tutkimiseen.

Sosiologinen ymmärrys sinänsä on ehdottoman välttämätöntä yhteiskunnalliselle ymmärrykselle ja keskustelulle. Sen ylikorostuminen yhteiskunnallisessa keskustelussa on kuitenkin myös selvä uhka.

Tarkoittamani uhka ei seuraa ilmiöiden sosiologisesta tarkastelusta sinänsä. Siis siitä, että keskustelua käydään esiin nostetuista merkittävistä yhteiskunnallisista ilmiöistä ja rakenteista sosiologisella lähestymistavalla. Epätasa-arvo, rasismi, sukupuolinen syrjintä, ja lukemattomat muut ongelmat ansaitsevat tulla nimetyiksi, tutkituiksi ja keskustelluiksi. Tämän sosiologinen keskustelu tekee kiitettävästi.

Yhteiskunnallinen keskustelu ei kuitenkaan koskaan koske vain ilmiöiden tunnistamista. Tämä tunnistaminen on toimintana luonteeltaan *deskriptiivistä*, eli kuvailevaa. Yhteiskunnallisen keskustelun tärkein tehtävä on siinä, että se on erityisesti johtopäätöksissään *preskriptiivistä*, toimintaohjeita antavaa.

Yhteiskunnallisen keskustelun tärkein tavoite on saavuttaa lopputuloksia, jotka kertovat meille mitä meidän *pitää ajatella* keskustelluista ilmiöistä, ja miten meidän *yhteiskuntana* tulee niihin reagoida.

Jonkin asian tunnistaminen ja nimeäminen vaikkapa ”kulttuuriseksi omimiseksi” ei todellisuudessa vielä kerro mitään siitä, miten meidän tulisi noin nimettyihin ilmiöihin suhtautua. Vastausta siihen, *miksi ja milloin* näin nimetyt ilmiöt ovat *tuomittavia* ei ole saatavissa sosiologisen analyysin keinoin. Se on *moraalifilosofian* tehtävä.

Moraalisen analyysin ohittamisen ilmeinen seuraus on, että käytettyjen nimilappujen negatiiviset, vaistonvaraisesti muodostetut mielleyhtymät alkavat ohjata arvosteliamme harkittujen ja argumentoitujen järkiperusteiden sijaan. Oikea analyysi korvataan subjektiivisilla tuntemuksilla.

Nykykeskustelussa tällaista perusteetonta moralismia kutsutaan toisinaan *liialliseksi poliittiseksi korrektiudeksi*. Tuo nimitys negatiivisine konnotaatioineen ei ole täysin vailla perustaa.

&&&

Kuten moraalifilosofi Deborah Hellman kirjassaan *When is Discrimination Wrong?* (2011) argumentoi, yhteiskuntamme perustuu lukemattomille eronteille, joiden perustella ihmisiä kohdellaan eri tavoin, siis *eriarvoisesti*. Kuitenkin vain osa näistä eronteista on perusteettomia, ja siksi moraalisesti tuomittavia.

Iän perusteella *eriarvoistaminen* on hyväksyttävää, kun kyse on alkoholin anniskelusta tai ajoneuvon kuljettamisoikeudesta. Ihmiset saavat valita romanttiset kumppaninsa myös *etnisin ja kulttuurisin perustein*,

mutta työnantaja ei saa näillä kriteereillä valita työntekijöitään. Pelkästään sen toteaminen, että ihmisiä erotellaan ja asetetaan eriarvoiseen asemaan ei sinänsä kerro mitään siitä, onko noin toimiminen *tuomittavaa* vai *hyväksyttävää*.

Sen artikuloiminen ja perusteleminen milloin tietty erottelu on hyväksyttävää tai sitten tuomittavaa ja kiellettyä, on äärimmäisen tärkeä osa juridista, yhteiskunnallista ja yhteiskuntafilosofista keskustelua. Pelkät ilmiöiden kuvailut eivät tarjoa kunnollista perustaa kilpailevien yhteiskunnallisten toimintavaihtoehtojen välillä päättämisessä, elleivät ne kuvaile myös noiden ilmiöiden moraalista ulottuvuutta – *sallittavuuteen* tai *kiellettyyteen* suoraan liittyviä piirteitä.

&&&

Siitä, että jokin on ”kulttuurista omimista” ei seuraa, että tuo ilmiö olisi automaattisesti tuomittavaa. Saamelaisten neljäntuulen lakki on lainaa venäläisiltä ajureilta, ja verrattain uutta alkuperää (1700–1800-luvuilta). Ei siis ole kovin kauaa siitä, kun saamelaisen pukeutuminen tuohon lakkiin on täyttänyt kulttuurisen omimisen määreet sanan laajassa, arkikieleen pesiytyneessä merkityksessä.

Jos pelkkä ilmiön tunnistaminen ja nimeäminen kulttuuriseksi omimiseksi olisi riittävää sen tuomitsemiseen, menettäisivät saamelaiset ilmeisesti oikeuden tuohon hattuunsa, valkoiset länsimaalaiset oikeuden kaikkeen bluesille perustuvaan musiikkiin ja niin eteenpäin Tätä harva kai tarkoittaa, vaikka loogisesti tämä kaikelle kulttuurille tuhoisa johtopäätös seuraakin, jos kulttuurinen omiminen on aina väärin.

Kyse ei ole siitä, että asiassa ei ole mitään ongelmaa. Päinvastoin, juuri ongelman todellisuuden vuoksi meidän pitää keskustella asiasta enemmän, mutta myös *tarkemmin*. Meidän pitää avata ne perusteet, joiden avulla rajat yhtäältä tuomittavan ja kielletyn kulttuurisen omimisen, ja toisaalta moitittavan mutta siedettävän, ja kolmanneksi hyväksyttävän ja ongelmattoman kulttuurisen lainaamisen välillä voidaan tuoda riittävällä selkeydellä mukaan tähän keskusteluun.

On olennaisella tavalla eri asia esimerkiksi yrittää hyötyä kaupallisesti kulttuurisesta pääomasta, jonka ylläpitämiseen itse ei osallistu, kuin lainata ihailemaansa kulttuuria vaikkapa esteettisistä syistä. Muka-saamelaista, kiinassa valmistettua Lapin-krääsää myyvä henkilö ansaitsee välttämättä erilaisen tuomion kuin hiuksensa karibialaistyylisiin letittävä valkoinen laulajatar. Mutta mitkä tuomiot, ja millä perustein?

&&&

Sosiologisoitunut keskustelu epätasa-arvosta on erityisen ongelmallista siksi, että yhteiskunnallista epätasa-arvoa itseään kohdellaan tuolloin kuin se olisi paha, tuomittavaa. Jotakin, joka aina pitää poistaa. Kuitenkin liberaali länsimainen yhteiskuntamme rakentuu keskeisesti eriarvoisuuden *hyväksymiselle ja hallitsemiselle*, ei sen poistamiselle. Yhteiskuntamme piirteen hyväksyttävyydestä sinänsä voidaan toki olla montaa mieltä, mutta sen todellisuutta ei voida kiistää.

Ihmisvelvollisuuksien julistusta peräänkuuluttanut filosofi Simone Weil (1909–1943) esitti nykyisen liberaalin yhteiskuntajärjestyksen syntyneen kun ennen Ranskan vallankumousta vallinnut aristokraattinen *vakaa* (engl. *static*) *epätasa-arvo* korvattiin *muuttuvalla (fluid) epätasa-arvolla*.

Liberaalin yhteiskunnan nousu ei Weilin mukaan merkinnyt tasa-arvon lisääntymistä, vaan ainoastaan sitä, että epätasa-arvoisuus resurssien jakamisessa ja pääsyssä yhteiskunnan valtapositiioihin alkoi määräytyä eri kriteerien perusteella kuin aiemmin.

Aiemmin yhteiskuntaluokkahierarkia määräsi epätasa-arvon. Nykyisin – idealistien mukaan – sen määräävät *kyvyt, meriitit ja yksilön omat valinnat*. (Tosin monien mukaan epätasa-arvon määrää yhä ennen muuta henkilön sosioekonominen tausta.)

Erityisesti tämän liberaalin länsimaisen yhteiskunnan epätasa-arvon hyväksymiselle rakentuvan luonteen vuoksi näyttää äärimmäisen ongelmalliselta väittää, että jokin on tuomittavaa tai väärin pelkästään siksi, että se on epätasa-arvoa. Liberaalissa demokratiassa on aina kyse täsmällisemmin siitä, millä ehdoin tietty epätasa-arvo yhteiskunnassa on hyväksyttävää, millä tuomittavaa. Pelkästään tunnistamalla, että jokin on

epätasa-arvoa meillä ei ole mitään välineitä arvioida sitä, onko tuo epätasa-arvo hyväksyttävää vai tuomittavaa, siedettävää vai sietämätöntä. Tähän tarvitaan moraalifilosofista analyysiä.

&&&

Psykologi William Ryan (1924–2002) esitteli käsitteen *Blaming the Victim*, uhrin syyttäminen, vuonna 1971 saman nimisessä kirjassaan. Hän tarkoitti ”victim blamingilla” erityisesti sitä vastuunsiirtoa, johon monet valkoiset hänen nähdäkseen sortuivat selittäessään Yhdysvaltojen mustan väestön köyhyyden seuraavan mustien omista kulttuurisista ja rodullisista piirteistä ja taipumuksista. Tosiasiallisesti nuo mustan väestön ongelmat olivat Ryanin mukaan seurausta vuosisatojen rotusorrosta, joten tämä vastuunsiirto ei ollut perusteltua, vaan osa rasisen ajattelun jatkumoa.

”Victim Blamingin” käsite tuo sosiologisoituneen keskustelun ongelman hyvin esiin. Ryanin väite on kaksiosainen. Yhtäältä hän väitti, että Yhdysvaltojen mustan väestön syyttäminen heille kasautuneista sosiaalisista ongelmista oli muodoltaan ”uhrin syyttämistä”. Toisaalta hän argumentoi – koko kirjan mittaisesti – että tämä vastuunvierittäminen uhreille tässä nimenomaisessa tapauksessa oli väärin.

Kun Vaasan kaupunginhallituksen puheenjohtaja Maria Tolppanen esitti mielipidekirjoituksissaan, että tyttöjen pitäisi ajatella pukeutumistaan osana seksuaalisen häirinnän estämistä, monet tuomitsivat hänen lausuntonsa, koska se oli *victim blamingia*.

Mutta kukaan ei pohtinut voisiko Tolppasen näkemys olla ”victim blamingia” ja *silti* hyvin perusteltu ja tosi näkemys. Esimerkiksi tupakkavalistuksen oikeutus perustuu juuri sille, että tupakkaa polttava ottaa itse suuren terveydellisen riskin jatkaessaan tupakointia – vähintään osa keuhkohtaumatautiin tai syöpään sairastumisen vastuusta näyttää kuuluvan sairastuneelle itselleen.

Tämä ei tarkoita, että Tolppasen näkemys olisi ongelmaton. Mutta useimmat näkemyksestä suuttuneet eivät mitenkään osoittaneet sen ongelmallisuutta, vaan ainoastaan olettivat sen olevan ongelmallinen. Huomionarvoista on, että siinä missä tuomitsevan johtopäätöksen saavuttaminen vaati Ryanin alkuperäisessä tapauksessa kokonaisen kirjan mittaisen argumentin analyysiksi ja perusteluksi, nyt tuo tuomio langetettiin pelkän tarjolla olevan ilmaisun perusteella: koska *victim blaming*.

&&&

Osa woke-keskustelussa käytetyistä käsitteistä hämähäyttävät niiden moraalisen ulottuvuuden ilmeisen tarkoituksellisesti. Esimerkiksi *mikroaggression* käsitettä käytetään viittamaan sellaiseen eleeseen tai vihjaukseen, joka on omiaan aiheuttamaan ahdistusta kuulijassa kiinnittämällä epäasiallista huomiota tämän etniseen tai kulttuuriseen taustaan.

On kuitenkin hyvin ongelmallista, jos aggressioksi kutsutaan jotain sellaista, josta ei ole löydettävissä käsitteen nimeämää asennetta, aggressiota. Tummaihoiselle esitetty kysymys ”mistä olet kotoisin?” voi myös olla vilpittön yritys osoittaa huomaavaisuutta, yritys ottaa toinen huomioon – aggression vastakohta.

Mikroaggression käsitteen tarkoitus toki onkin korostaa sitä, että tietyt ilmaukset ja asenteet *tuntuvat* vastaanottajasta siltä *kuin ne olisivat aggressiota* häntä kohtaan. Pahalta tuntuvat puheaktit korostavat puhujien piileviä käsityksiä erilaisuudesta ja vieraudesta, aiheuttavat mielipahaa, ja toisintavat ihonvärille perustuvia erotteluja meihin ja muihin.

Juuri tämän eriarvoistavan vaikutuksen ja siitä eroon pääsemisen takia – uskoakseni – niin monet kokevat oikeutetuksi nimittää aggressioksi sellaista mikä tosiasiallisesti ei ole aggressiota. Mutta hyvä tarkoitus ei oikeuta totuudenvääristelyä. Se, että asenne koetaan aggressiiviseksi, ei tee siitä aggressiivista sen enempää kuin tuulivoimalat saavat lepakoita räjähtämään sen vuoksi että joku näin uskoo tapahtuvan.

Juridiikassa erot vaikkapa murhan, tapon, kuolemantuottamuksen ja pelkän kuolemaan johtaneen onnettomuuden välillä nousevat juuri eroista tekijän tarkoitusperissä ja teon harkinnan asteessa. On selvää, että hyväntahtoisen mutta harkitsemattoman käytöksen nimittäminen aggressioksi on omiaan laimentamaan sitä moraalista tuomiota, joka todelliselle aggressiolle – hyökkäävälle, vihamieliselle reaktiolle – kuuluu.

Aggressiivisuus ja tökeryys kuuluvat erilaisen moraalisen tuomion ansaitseviin kategorioihin, ja tämän eron hämärtäminen on haitallista.

Pitäisi olla helppo nähdä, että juuri mikroaggression kaltaiset ”väärinkäsitteet” luovat perustan syytöksille woke-liikkeen totuusrelativismista ja mielensä pahoittamisen kulttuurista.

&&&

Kuten mittavana vellova keskustelu osoittaa, niin kutsutut *anti-wokeilijat* eivät keskustele sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, vaan keskittyvät erittelemään vikoja woke-liikehdinnästä. Tässä anti-wokeilijat ja nk. *anti-vaxxerit* ovat kuin samasta puusta veistettyjä.

Näille antagonisteille sillä, että heidän vastustamansa liike todistettavasti parantaa maailmaa merkittävästi – poistaa tauteja tai lisää tasa-arvoa – ei ole mitään väliä, kun kerran parantamiseen käytettyihin keinoihin liittyy ongelmia: wokeilun tapauksessa käsitteellisiä hölmöyksiä ja ylilyönnejä, rokotteiden tapauksessa kasvottomien lääkeyhtiöiden suuria voittoja ja kuviteltuja rokotehaittoja.

Kumpikaan liike ei näytä olevan kiinnostunut korjaamaan kritiikkinsä kohdetta, vaan haluaa vain vastustaa sitä. Anti-vaxxereita ei kiinnosta parannettavien sairauksien poistaminen, vaan vain rokotteiden välttäminen. Anti-wokeilijat eivät ole erityisen kunnostautuneita sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäämisessä, vaan haluavat vain vastustaa niitä keinoja, joita woke-liikehdintä siihen tarjoaa.

Tämä analogia ja yleistys on toki vain pinnallinen. Lienehän selvää, että anti-wokeismi on läpeensä heterogeeninen näennäisliike, jonka taakse arvokonservatiivit, seksistit, umpirasistit, natsit ja kiihkoilijat voivat yhdistyä. Mutta – ja tämä on tärkeää – myös aiemmin kuvatuista ylilyönneistä aiheellisesti huolissaan olevat tahot tulevat luetuksi samaan joukkoon. Siitä on syytä olla huolissaan.

Jos on epäreilua leimata kaikki anti-wokeilijat piilorasisteiksi tai kiihkoilijoiksi, pitää johdonmukaisuuden nimissä hyväksyä, että vastapuolestakaan ei näin yksinkertaisia yleistyksiä voida tehdä: *wokeus* tai *wokeismi* on vain yksi sosiologinen nimilappu lisää, mutta ilman oikeaa sosiologista analyysiä, joka auttaisi saamaan todellisen otteen tuosta monimuotoisesta, ei-keskusjohtoisesta ja sisäisesti hyvin hajanaisesta vaikkakin laajasta liikehdinnästä, josta jopa ”liike” lienee liikaa sanottu.

Jos ”wokeismi” onkin samankaltaista kuin taistolaisuus, postmoderni feminisismi, marxilaisuus tai uskonto, ei pelkkä analogian toteaminen kerro mitään siitä, mikä on vialla sen paremmin ”wokeismissa” kuin noissa analogisiksi väitetyissä ismeissäkään. Nimityksiä käytetään kuin tekosyynä olla analysoimatta niitä näkemyksiä, vaateita ja väitteitä, joita ”liikkeen” piirissä esitetään, ja joihin kritiikki tosiasiallisesti pitäisi kohdistaa.

Anti-wokeilu on ennen muuta etuoikeutettujen loukkaantujien harrastamaa puuhastelua. Se ilmentää umpikujaa, johon yhteiskunnallisen keskustelun sosiologisoituminen pahimmillaan johtaa. Vai kuinka hyödyllistä lopulta on kuulla, että wokeismi on ”aktivistinen individualistinen post-vasemmistolainen yhdysvaltalais-kansalaisuskonnollinen liike, jonka juuret ovat saksalaisessa syyllisyysylpeydessä”?

Tämä ja vastaavat yhteiskunnallisia liikkeitä vertailevat pseudo-sosiologiset ”analyysit” ovat harmittomimmillaan vain viihdettä sille kuorolle, jolle saarnataan. Pahimmillaan ne ovat kuitenkin polttoainetta jo leimahduspisteessä olevalle järjettömyydelle, joka esimerkiksi rajoittaa akateemista tutkimuksen ja opetuksen vapautta Yhdysvalloissa kieltämällä laeilla yhden epätasa-arvoa käsittelevän teorian opettamisen yliopistoissa.

&&&

Ääripäät woke-keskustelun molemmiin puolin ovat lopulta väärässä samasta syystä. Ne lähestyvät kritisoimaansa ilmiötä sosiologiasta lainatun työkalupakin kanssa, unohtaen sen, että pelkkä trendien kuvaileminen ja nimeäminen ei kerro mitään siitä, mikä noista ilmiöistä tekee ongelmallisen – jos ne sitä ovat, ja jos yksittäiset ongelmat lopulta ovat yleistettävissä koko liikehdintään.

Yhteiskunnallisen keskustelun ensisijainen tehtävä – sen preskriptiivisyys, toimintaohjeiden antaminen – kiteytyy yhteen peruskysymykseen, jonka äärelle meidän vihdoin pitäisi palata: Mitä on *reilua* ja *oikeudenmukaista* tehdä kyseisessä asiassa, kyseisessä tilanteessa, kaikki olennaiset seikat ja resurssimme huomioon ottaen?

Jani Sinokki

Kirjoittaja on rasismiin perehtynyt filosofi, kirjan *Rasismi ja filosofia* (Eetos 2017) toimittaja ja tutkijatohtori Oulun yliopistossa.